

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу

ПРАКТИКА ЄСПЛ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

**МАТЕРІАЛИ
круглого столу**

*м. Одеса,
5 квітня 2016 року*

Одеса
«Юридична література»
2016

возастосуванні правові позиції ЄСПЛ схожі із правовими позиціями Конституційного суду України та Постановами Пленуму Верховного суду України.

Л і т е р а т у р а

1. Паліюк В. П. Особливості застосування судами України Конвенції про захист прав та основних свобод : (навч.-практ. посіб.) / В. П. Паліюк. — Миколаїв : Атол, 2003. — С. 29.
2. Ефименко В. Европейский прецедент для Украины. О вопросах внедрения в национальное судопроизводство практики Европейского суда по правам человека // Юрид. практика. — 2007. — № 45. — С. 12–13.
3. Шевчук С. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: практика застосування та принципи тлумачення у контексті сучасного українського праворозуміння // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 1999. — № 2. — С. 16.
4. Алкема Е. А. Юридические последствия ратификации Российской Федерацией Европейской конвенции о защите прав и основных свобод человека (включая 11-й протокол) : монография / Е. А. Алкема. — СПб. : Россия-Нева, 1996. — 259 с.
5. Зимненко Б. Л. Решения Европейского суда по правам человека и правовая система Российской Федерации // Моск. журн. междунар. права. — 2004. — № 2 (54). — С. 73–88.
6. Попов Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України // Підпр-во, гос-во і право. — 2010. — № 11. — С. 49–52.
7. Фоков А. П. Имущественные споры в практике Европейского суда: история, теория и практика, статистика // Арбитраж. и гражд. процесс. — 2003. — № 12. — С. 29–31.
8. Васильев С. В. Місце практики Європейського суду з прав людини в цивільному судочинстві України // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». — Х., 2012. — Вип. 120. — С. 70–82.

Андронов Ігор Володимирович,

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА СУДОВЕ РІШЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогоднішній день категорія «справедливість» давно перейшла з філософської, морально-етичної у правову площину. Право на справедливий судовий розгляд вважається європейським (ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року) та націо-

нальним (ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») стандартом судочинства.

Відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Закономірним підсумком справедливого судового розгляду справи є ухвалення судом справедливого рішення. У розумінні Європейського суду з прав людини (далі — Суд) справедливість судового розгляду з юридичної точки зору можна забезпечити лише у разі дотримання принципу верховенства права. Тобто дотримання принципу верховенства права під час розгляду та вирішення справи судом і є тією головною ознакою, за якою визначається справедливість судового розгляду та судового рішення.

Суд своїми рішеннями поступово формує систему критеріїв, за допомогою яких як за лакмусовими папірцями можна перевірити справедливість судового рішення. Серед них можна вказати, зокрема, такі:

1) справедливе рішення може бути ухвалене лише незалежним та безстороннім судом, встановленим законом. Суд неодноразово вказував, що з метою вирішення, чи може суд вважатися «незалежним» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції, необхідно звернути увагу, *inter alia*, на наявність гарантій від зовнішнього тиску та на питання, чи проявляє він ознаки незалежності («Фіндлей проти Сполученого Королівства» (*Findlay v. United Kingdom*) рішення від 25 лютого 1997 року [1]). Стосовно вимоги «безсторонності» у розумінні цього положення мають бути застосовано два критерії: перший полягає у намаганні визначити особисте переконання певного судді у конкретній справі, а другий — у з'ясуванні того, чи забезпечував суддя достатні гарантії для виключення будь-якого розумного сумніву з цього приводу («Готрен та інші проти Франції» (*Gautrin and Others v. France*) рішення від 20 травня 1998 року [2]). Відповідно до прецедентної практики Суду термін «суд, встановлений законом» у статті 6 Конвенції спрямований на гарантування того, «що судова гілка влади у демократичному суспільстві не залежить від органів виконавчої влади, але керується законом, що приймається парламентом». Фраза «суд, встановлений законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», але й дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність. У рішенні у справі «Занд проти Австрії» було висловлено думку, що термін «суд, встановлений законом» у пункті 1 статті 6 пе-

редбачає «усю організаційну структуру судів, включно з (...) питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів (...)». З огляду на це не вважається «судом, встановленим законом» орган, котрий, не маючи юрисдикції, судить осіб на підставі практики, яка не передбачена законом [3]. У рішенні від 20 липня 2006 року у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» (Sokurenko and Strygun v. Ukraine)[4] Суд відзначив, що перевищивши свої повноваження, які були чітко викладені у Господарському процесуальному кодексі, Верховний Суд не може вважатися «судом, встановленим законом» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції;

2) рішення має бути законним. Вимога законності, яка впливає з Конвенції, означає вимогу дотримання відповідних положень національного закону і принципу верховенства права («Ентрік проти Франції» (Hentrich v. France) рішення від 22 вересня 1994 року[5]). Хоча проблему відносно тлумачення національного законодавства мають вирішувати передусім національні органи влади, зокрема суди, завдання Суду полягає в тому, щоб з'ясувати, чи не суперечить результат такого тлумачення положенням Конвенції («Кушоґлу проти Болгарії» (Kushoglu v. Bulgaria) рішення від 10 травня 2007 року[6]). Отже хоча Суд має лише обмежену компетенцію з перевірки дотримання національного законодавства, він може сформулювати відповідні висновки за Конвенцією, якщо встановить, що при застосуванні закону в тій чи іншій справі національні суди припустилися явної помилки або застосували його так, щоб ухвалити свавільне рішення («Кузнєцов та інші проти Росії» (Kuznetsov and Others v. Russia) рішення від 11 січня 2007 року[7]; «Совтрансавто Холдинг» проти України» (Sovtransavto Holding v. Ukraine) рішення від 25.07.2002 року[8] та ін.);

3) рішення має бути обґрунтованим. П. 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень, але це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними в залежності від характеру рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, між іншим, різноманітність аргументів, які сторона може представити в суд, та відмінності, які існують у державах-учасниках, з огляду на положення законодавства, традиції, юридичні висновки, викладення та формулювання рішень. Таким чином, питання, чи виконав суд свій обов'язок щодо подання обґрунтування, що впливає зі статті 6 Конвенції, може бути визначено тільки у світлі конкретних обставин справи. У правовій системі України, де фізична особа не має права індивідуального звернення до Конституційного Суду України, національні суди мають дослі-

джувати питання відповідності нормативних актів Конституції і, якщо існує сумнів, звертатися з клопотанням про відкриття конституційного провадження (див. пункти 14 і 15 вище). Однак з точки зору відповідного законодавства цю систему не можна тлумачити як таку, що вимагає від звичайних судів детально розглядати питання щодо конституційності, яке порушує сторона цивільного провадження, або зобов'язує суди передавати кожне таке питання до Конституційного Суду. Очевидно, суди загальної юрисдикції користуються певною дискрецією щодо розгляду питань конституційності, які виникають в рамках цивільного провадження. Таким чином, питання, чи достатньо суд обґрунтував своє рішення щодо цього питання, може бути визначено тільки у світлі обставин справи («Проніна проти України» (Pronina v. Ukraine) рішення від 18.07.06 р.[9]);

4) рішення має бути вмотивованим. Суд неодноразово стверджував, що згідно з його практикою, у рішеннях судів та трибуналів мають належним чином пояснюватися підстави, на яких ці рішення ґрунтуються. Ступінь суворості цієї вимоги може бути різною залежно від характеру рішення, і він має визначатися, виходячи із обставин справи. Однак, хоча пункт 1 статті 6 і зобов'язує суди викладати підстави для своїх рішень, це не можна розуміти як вимогу давати докладну відповідь на кожний аргумент. Отже, відхиляючи скаргу, апеляційний суд, у принципі, має право просто підтвердити правильність підстав, на яких ґрунтувалося рішення суду нижчої інстанції («Гарсія Руїз проти Іспанії» (Garcena Ruiz v. Spain) рішення від 21.01.1999 року[10]);

5) судове рішення має бути публічним. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або — тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, — коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. У кожному конкретному випадку форма публічного проголошення судового рішення відповідно до внутрішнього права держави-відповідача може здійснюватися з урахуванням специфічного характеру конкретного розгляду і цілей статті 6 п. 1 у даному контексті, тобто необхідності забезпечити контроль суспільства над судовою владою для збереження і гарантії права на справедливий розгляд («Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства» (Campbell and Fell v United Kingdom) рішення від 28 червня 1984 року[11]).

Л і т е р а т у р а

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фіндлей проти Сполученого Королівства» (Findlay v. United Kingdom) від 25 лютого 1997 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.hrcr.org/safrica/administrative_justice/findlay_uk.html.
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Готрен та інші проти Франції» (Gautrin and Others v. France) від 20 травня 1998 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.hrcr.org/safrica/administrative_justice/gautrin_france.html.
3. Постанова Верховного Суду України від 11 листопада 2014 року України у справі № 21-493а14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C5A1ACF6893E84A4C2257DBE0031D501](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C5A1ACF6893E84A4C2257DBE0031D501).
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» (Sokurenko and Strygun v. Ukraine) від 20 липня 2006 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19618>.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ентрік проти Франції» (Hentrich v. France) від 22 вересня 1994 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Hentrich_v_France_22_09_1994.pdf.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кушоглу проти Болгарії» (Kushoglu v. Bulgaria) від 10 травня 2007 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www1.umn.edu/humanrts/research/bulgaria/Kushoglu1_en.pdf.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кузнєцов та інші проти Росії» (Kuznetsov and Others v. Russia) від 11 січня 2007 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurolawco.ru/publ/rev104.html>.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Совтрансавто Холдинг» проти України» (Sovtransavto Holding v. Ukraine) від 25.07.2002 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19618>.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Проніна проти України» (Pronina v. Ukraine) від 18.07.2006 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19618>.
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гарсія Руїз проти Іспанії» (Garcia Ruiz v. Spain) від 21.01.1999 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_360.
11. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства» (Campbell and Fell v United Kingdom) від 28 червня 1984 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://precedent.in.ua/index.php?id=1335077469>.